

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΕΤΟΣ Α'

30 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1877

ΤΕΥΧΟΣ 12

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΡΟΙΔΟΥ ΓΡΑΦΕΝΤΩΝ

Φίλτατε, *

Μ' ἐρωτᾷς ἂν ἀνέγνων τὰς τελευταίας διατριβὰς τοῦ κ. Ροΐδου, καὶ τί περὶ αὐτῶν φρονῶ. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, σοὶ λέγω ὅτι βεβαίως τὰς ἀνέγνων, διότι ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ εὐφυολογία τοῦ κ. Ροΐδου τοσοῦτον μὲ τέρπουσιν, ὥστε πάντοτε εὐχαρίστως ἀναγινώσκω πᾶν ὅ,τι ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ φιλοκάλου καλλήμου του.

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον, ἡ ἀπάντησις εἶναι πολὺ δυσχερέστερα, διότι δικαίως ἔπρεπε νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃς δι' αὐτὴν ἕξ μηνῶν προθεμίαν, ἢ καὶ δώδεκα, καθ' ὅσον, βλέπεις, ἔχω — τί νὰ τὸ κρύπτω ; — καὶ ἄλλας πολυπληθεῖς ἐργασίας, καὶ πλὴν κριτικοῦ, ὡς θέλεις νὰ μὲ βαπτίσῃς, συνέπεσε νὰ εἶμαι καὶ διπλωμάτης. Ἀλλ' ἔστω ἢ πρέπει νὰ μὴ σ' εἰπῶ τί φρονῶ, ἢ θέλω σοὶ τὸ εἰπεῖ ἀπλῶς οὕτως καὶ ἀφιλοσοφῆτως, διότι εἰλικρινῶς δὲν ἔχω τὸ θάρρος νὰ εἰσχωρήσω εἰς τὴν selva oscura τῶν ἀρχαίων καὶ νέων φιλοσοφημάτων, ὅπου τόσον εὐχολον εἶναι di abbandonar la verace via, ὥστε τοῦτο, κατ' ἐμέ, συνέβη καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κ. Ροΐδην.

Τρέφω μέγα σέβας, ἐννοεῖται, πρὸς τὸν Ἑγελ, καὶ πρὸς τὸν Σέλλιγγ, καὶ πρὸς τὸν Φίχτ καὶ τὸν Καριέρον, καὶ πολὺ μετρίωτερον πρὸς τὸν Σοππεγ-

* Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγγράφη ἀπλῶς ὡς ἀπόκρισις πρὸς φίλον ἐρωτήσαντα τὸν κ. Ραγκαδὴν τί φρονεῖ περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν κκ. Ροΐδου καὶ Βλάχου ἀγῶνος. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διακρινεῖται ἀρκούντως τὸ ζήτημα περὶ οὗ ὁ λόγος, ὁ πρὸς ὃν ἐγγράφη αὕτη, λαθὼν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ γράψαντος ἀπέστειλεν αὐτὴν εἰς τὸν Σύλλογον ἐν ᾧ καὶ ἀνεγνώσθη τὴν ἐσπέραν τῆς 9 Δεκεμβρίου.

χάουερ· ἀλλὰ, προκειμένου περὶ ἐκτιμήσεως ποιητικοῦ προϊόντος, ὁμολογῶ ὅτι προτιμῶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μολιέρου ὑπὲρ πάντας τούτους τοὺς μεγάλωνόμους, ὧν τὰ κείμενα καὶ ὅταν ἐννοῶνται, πολλάκις ἐπιδέχονται παρενόησιν, ὡς νομίζω ὅτι ἐν μέρει παρενοήθησαν καὶ εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν.

Ὡς κριτῆς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ὁ κ. Ροῖδης δυσχυρίσθη ὅτι ποιηταὶ δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσι σήμερον ἐν Ἑλλάδι, διότι λείπει ἀπ' αὐτῆς ἡ ἀτμοσφαῖρα καὶ ἡ νόσος ἡ ποιητικὴ· ὁ δὲ κ. Βλάχος ἀντεῖπεν εἰς ταῦτα ὅτι ὁ ποιητὴς γεννᾶται, ὅτι δηλαδὴ δύναται νὰ ὑπάρχη ὑπὸ πᾶσαν ἀτμοσφαιραν καὶ ὑπὸ πᾶσαν κοινωνικὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν. Φρονῶ λοιπὸν ὅτι ὁ κ. Βλάχος ἔχει πληρέστατα, ἢ σχεδὸν πληρέστατα, δίκαιον.

Ὁ ποιητὴς τῷ ὄντι γεννᾶται, δηλαδὴ ὑπὸ τῆς φύσεως προικίζεται διὰ τῆς φαντασίας, τῆς εὐαισθησίας, τῆς αἰσθήσεως τῆς ἁρμονίας, ἥτοι τῶν ιδιοτήτων αἵτινες ἀναδεικνύουσιν αὐτὸν ποιητὴν. Εἰς τοῦτο δὲν ἀντιλέγει οὔτε ὁ Φίχτ, οὔτε ὁ Κάντε, οὔτε ὁ Ἀβούτ, οὔτε αὐτὸς ὁ κ. Ροῖδης. Ἀλλὰ,—προστίθουσιν οὗτος, ἐπικαλούμενος πάντας τοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον φιλοσόφους, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους,—ὁ ποιητικὸς ἀμάνιτης ἢ ἀραβόσιτος πρέπει νὰ ῥοφήσῃ καὶ ἀέρα ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρας, νὰ μυζήσῃ καὶ ἱκμάδα ἐκ τοῦ ἐδάφους διὰ νὰ τραφῇ.

Καὶ τοῦτο εἶναι ἀληθὲς περίπου· ἀλλ' ἐδῶ, κατ' ἐμὲ ἀρχεται ἡ παρεξήγησις. Οὐδεὶς τῶν ἀπκριθουμένων σοφῶν εἶπέ ποτε ὅτι δι' ἑλλειψιν ἀέρος ἢ ἱκμάδος ἐλλείπουσιν οἱ ποιηταί, ἀλλ' ὅτι ἡ φύσις αὐτῶν ἐστὶν ἀνάλογος τοῦ κοινωνικοῦ ἀέρος, ὃν ἀναπνέουσι καὶ τῆς ἱκμάδος ἥτις τοὺς τρέφει, ὅπερ εἶναι περίπου ἀναμφισβήτητον, καὶ ὁ κ. Βλάχος δὲν νομίζομεν ὅτι ἠθέλησέ ποτε νὰ τὸ ἀρνηθῇ. Ἐπὶ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, οὐδεὶς τὸ ἄγνοεῖ, οἱ Ὀμηρικοὶ ἥρωες ὁμιλοῦσι πολλάκις ὡς ἂν ἠγόρευον ἐν τῇ Βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ ἢ πρὸ τῆς Ἡλιαίας· ἐν τῷ μεσαιῶνι ἡ ποίησις, καὶ προσέτι ἡ καλλιτεχνία, ἡ ὀρατὴ αὕτη ποίησις, τοὺς παριστᾷ ὡς ἐππότεας σιδεροσφράκτους· ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς, ἡ Ἐκάβη καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα λέγονται Κύριοι καὶ Κυρίαι, Seigneur καὶ Madame, καὶ παρὰ τῷ Σίλλερ ὁ Πόπκς εὐγλώττως συνηγορεῖ ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν ἃς καθιέρωσεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Τοῦτο ἠθέλησαν νὰ εἰπῶσιν οἱ μεγάλοι ἢ μικροὶ ἐκεῖνοι σοφοί, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι ὑπάρχει ἐποχὴ καθ' ἣν ἀποθνήσκει ἡ ποίησις εἰς τὰ ἔθνη, στερουμένη ἱκμάδος καὶ ἀτμοσφαιρας.

Δὲν ἤξεύρω ἂν ὁ Ὀρφεὺς ἦτον ὑποκειμενικὸς ἢ ἀντικειμενικὸς, ἀλλ' ἤμαζεν ὅταν ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦτον οἷαν περιγράφει αὐτὴν ὁ Θουκυδίδης ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἱστοριῶν του, αὐτόχρημα κοινωνία ληστῶν καὶ ἀρπάγων, ἴσως ὅμως διὰ τοῦτο καὶ ποιητικὴ. Ἀλλὰ μετὰ τὰ τρωικά, μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ἡ Ἑλλὰς ἐπαυσεν οὕσα ἀνάστατος, νόμιμος τάξις ἀποκατέστη, καὶ τότε, ὑπὸ τὸν νόμον τῶν Ἀνάκτωρ

ἢ ἴσως καὶ ἀφ' οὗ τὰ ἀκλῆπτρα αὐτῶν ἐθραύσθησαν, ἔφαλεν ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ πάντων τῶν αἰώνων, ὥστε καὶ αὐτοῦ ἡ ἐποχὴ πρέπει νὰ ᾔητον ποιητικὴ. Οἱ Δωριεῖς ἔρχον πολυαχοῦ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ὀπλῶν των, καὶ ἀλλαχοῦ ἐπέδραμον ἐπὶ κατακτῆσει, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν Τυρταῖον ἐδανείζοντο παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Αἱ νέαι πολιτεῖαι ἔλαβον τέλος τὴν ὀριστικὴν αὐτῶν μὀρφωσιν, καὶ ἤρξατο ἐν αὐταῖς ἡ πάλη μετὰ δῆμων καὶ ἀριστοκρατῶν. Καὶ τίνα μὲν σχέσιν ταῦτα εἶχον πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν ἢ τὴν ἀντικειμενικὴν ποίησιν ἀγνοῶ, ἀλλ' ἠξέσθω ὅτι εἰς μίαν τῶν πόλεων ἥτις ἔτι τότε ᾔητον ἱστορικῶς ἀφανὴς, εἰς Θήβας, ἀνεδείχθη εἰς τῶν δαιμονιωτέρων λυρικῶν ποιητῶν, ὁ Πίνδαρος. Καὶ ἀκμαζόντων τῶν Μηδικῶν ἔθαλεν ὁ Αἰσχύλος, καὶ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος ἐδόξασεν αὐτὴν τοῦ Σοφοκλέους ἡ Μοῦσα, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἤκμασαν Εὐριπίδης καὶ Ἀριστοφάνης, καὶ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἐθκυμάσθησαν ὁ γλυκὺς Θεόκριτος, ὁ Καλλίμαχος, ὁ Ἀπολλώνιος, ἄλλοι πολλοί, φέροντες βεβίως τῶν χρόνων αὐτῶν τὸν χαρακτηρισμὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόδειξιν συγχρόνως ὅτι ἡ Ἑλλὰς κατὰ πᾶσαν τὴν διάρκειαν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, καὶ ὑπὸ τῆς μᾶλλον ἀντιθέτου περιπετείας της, οὐδέποτε ἐδείχθη στείρα ποιήσεως.

Καὶ εἰς οἷον δῆποτε τῶν ἄλλων ἔθνῶν ἂν προσέξωμεν ἐκ τῶν λαβόντων τὸ ποιητικὸν δῶρον ἐξ οὐρανοῦ, τὸ αὐτὸ βλέπομεν, ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ περιπέτειαι, ἐκτὸς ἂν εἶναι ἐξ ἐκείνων αἵτινες θραύουσι καὶ οὐδετεροῦσι πᾶσαν ζωτικὴν δύναμιν, δὲν ἀποσθεννύουσι τὸ ἱερὸν πυρ ἐν αὐτοῖς, καὶ μετὰ τοὺς Βάρδους καὶ Τρουμεαδοῦρους ἐν τῷ ἀγροίκῳ μεσαιῶνι, μετὰ τὸ ἄσμα τῶν Νεϊβελούγγων παρὰ Γερμανοῖς, ἀναφκίνονται ἐν Γαλλίᾳ μεγάλοι ποιηταὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων χρόνων Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ' ἀκμάζει ὁ δαιμόνιος Βολταῖρος, ὁ Σενιέρος δικπρέπει ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἡ παλινόρθωσις ἔχει τὸν Λαμαρτῖνον, τὸν Βεραγγέρον, τὸν Βίκτορα Οὐγρὸν, καὶ αὐτοὶ καὶ ἄλλοι ἐξακολουθοῦσι ψάλλοντες, ἢ ἀναφύονται διὰ πασῶν τῶν μετὰ ταῦτα περιπετειῶν μέχρι σήμερον· καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐν ἣ ὁ Γαίτης καὶ ὁ Σίλλερ παρήχθησαν ἐπὶ τοῦ φιλελευθέρου ἀναδρασμοῦ καὶ τῆς ἀντιδράσεως ἦν παρήγαγεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, σειρά ποιητῶν δὲν ἔπαυσε ψάλλουσα μέχρι τῶν παρούσων ἡμερῶν, αἵτινες παρήγαγον, κορυφαίους ἄλλων πολλῶν, τὸν "Εἶνε τὸν Γάιθελ καὶ τὸν Σέφφελ.

Ἄλγω λοιπὸν ὅτι πάντα τὰ ἔθνη εἰς πάσας τὰς ἐποχὰς ἐπίσης δύνανται νὰ παράγῃσι, καὶ πράγματι παράγουσιν ποιητάς; Τοιοῦτος δὲν εἶναι ὁ δισχυρισμός μου. Ὡς ἄτομα, οὕτω καὶ ἔθνη εἰσὶν εὐφρύτερα ἢ ἀφρύτερα πρὸς τὴν ποίησιν, τῆς δὲ Ἑλλάδος πᾶς ὁ βίος ἀποδεικνύει αὐτὴν μίαν τῶν κατὰ τοῦτο μᾶλλον εὐνοσυμένων χωρῶν ὑπὸ τοῦ ὠραίου αὐτῆς οὐρανοῦ. Καὶ ἐποχὰς δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ᾔητον στείρας ἀναγνωρίζω, οὐχὶ τὰς στερουμένας ἐν ταῦτῳ «καὶ ὑποκειμενικότητος καὶ ἀντικειμενικότητος», ἀλλ' ἐκείνας καθ'

ὡς ἀποπνίγεται ἡ ἐθνικὴ φωνὴ ὑπὸ θανατηφόρον πίεσιν, ἂν καὶ παρ' ἡμῶν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιθάνονται στεναγμοὶ ἦσαν ποιήσις· καθ' ὅς ἡ ἐκβαρβάρωσις καταστρέφει τὴν γλῶσσαν, τὸ εὐγενὲς ὄργανον τῆς ποιήσεως· ἢ ἴσως ἐνίοτε καὶ παροδικῶς καθ' ὅς δοκητήριος ἐνέργεια ἀντιποιεῖται καὶ ἀπορροφᾷ πάσας τὰς ὕλικας καὶ διακοσμητικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἀτόμων. Δὲν ἄρνοῦμαι τέλος· ὅτι ὑπάρχουσι καὶ χρόνοι καθ' οὓς αἱ κοινωνίαι ἐπιδίδονται εἰς ὕλικας καὶ πεζὰς μερίμνας. Αὗται δὲν κωλύουσι τὸν μουσόπνευστον ποιητὴν οὔτε νὰ γεννηθῇ οὔτε νὰ ψάλλῃ· ἀλλ' ἡ ψυχρὰ αὐτῶν ἀδιαφορία δύναται νὰ τὸν ἀποθαρρύνῃ καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἐγκαταλίπῃ ἀπηυδηκῶς τὴν λύραν πρὸς ἣν οὐδεὶς προσέχει, καὶ τοὺς ὑπαδούς του νὰ μακρύνῃ ἀπὸ τῶν βημάτων του.

Τοιοῦτοι καιροὶ ὅτι κατέλαβον σήμερον τὴν Ἑλλάδα ἂν ἔλεγεν ὁ κ. Ροῦδης, ἴσως δὲν θὰ εἶχεν ἐντελῶς ἀδικον· ἀλλ' ὅτι δὲν εἶναι ἤδη δεκτικὴ ποιήσεως καὶ παραγωγικὴ ποιητῶν ἡ Ἑλλάς, διότι· ἔδυσεν ἡ ἀντικειμενικότης καὶ δὲν ἀνέτειλεν ἡ ὑποκειμενικότης, ὅτι ἐπομένως προσκρούει «εἰς τὴν μετασχὴν εἶδους, εἰς τὴν περιεκτικότητα ἰδαγικοῦ, εἰς τὴν ὑπεριχὴν ὀντότητος», ὅτι, ἐν ἄλλαις λέξεσι, ταῖς τῆς καθομιλουμένης, ἡ σημερινὴ ἐποχὴ εἶναι ἀναγκαίως πεζὴ καὶ ἄφορος εἰς καρποὺς ποιήσεως, τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων ἀποκρούω ἀντικρυσ. Χθὲς καὶ πρόην ἐπέλαυσαν οἱ Ἕλληνες τὴν εὐγενεστάτην, τὴν ἱερωτάτην, τὴν θαυμασιωτάτην πάλιν, τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλευθερίας των, ἔχοντες περικυθημένους καὶ ἐπικροτοῦντας πάντας τοὺς ἐξηυγενισμένους λαούς. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπικράστεις ἦν τὸ ὕψιστον ποίημα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, καὶ ὁ ποιητὴς αὐτοῦ λαὸς κατέπεσε διὰ μιᾶς εἰς νάρκην πεζότητος; Ἀλλὰ καὶ πῶς; μετὰ τὴν νίκην του δὲν σπεύδει γοργῶ βήματα δι' εὐγενῶν ἀγώνων, δι' ἐπιπόνου καλλιεργείας τῆς παιδείας, δι' ὕλικῆς καὶ νοητικῆς ἀναπτύξεως, εἰς τὸ νὰ ἀναρρίχῃθῃ εἰς τὸ ὕψος τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ; δὲν ἔχει ὄνειρον δόξης καὶ μέλλοντος ἐνώπιόν του πρὸς ᾧ αἵρουσιν αὐτὸν αἱ προφοιδήσεις τῆς φαντασίας του καὶ οἱ θερμότετοι τῆς καρδίας του πόθοι; Τίς τολμᾷ μεμφιμοίρως, ν' ἄρνηθῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἡ τίς ὁμολογῶν αὐτὴν θέλει εὑρεῖ εἰς τὸν βίον τῶν ἐθνῶν ἀνάγκαν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν αἰσθημάτων ποιητικωτέρων; Ἄν δ' ἀτόμων τινῶν αἱ καρδίαι ἐπαρῶθησαν ὑπὸ δοκησιοφρίας καὶ ὑπὸ κακῶν ἢ κακῶς ἐννοουμένων ἀναγνώσεων, πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν ἐκ τούτου ὅτι κατανέμεται ἡ φαγέδαινα τῆς θρησκευτικῆς ἀπιστίας τὴν καρδίαν παντὸς τοῦ ἔθνους τοῦ χθὲς καὶ πρόην ἡρωικῶς ὑπὲρ Πίστεως πολεμήσαντος, τοῦ καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὴν θρησκείαν ἐναποτιθεμένου τὰς θερμότητας ἐλπίδας του;

Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν δύναται νὰ ἔχῃ νῦν ποιήσιν οὐδὲ ποιητὰς, διότι σμῆ ὃν πλέον ἀντικειμενικόν, ὡς ἐπὶ Ὀμήρου, δηλαδὴ μὴ προσέχον εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἐνεργὸν βίον, μὴ ἐξυμνοῦν αὐτὰ (δὲν ἔξυμῶ ἂν ἄλλοι, ἐγὼ ὅμως δὲν παραδέχομαι ταύτην τὴν ἄρνησιν),

συγχρόνως δὲν εἶναι ὑποκειμενικόν, δηλαδή δὲν νοσεῖ ἐκ φανατισμοῦ ἢ ἐξ ἀπιστίας καὶ θρησκευτικῆς ἀμφιβολίας». Ἡ ἀντικειμενικὴ ἐποχὴ ἦτον ἡ τῆς ἀρχαιότητος· τὸ λέγει ὁ κ. Ροῖδης, ἐννοεῖται κατὰ τοὺς κριτικοὺς καὶ φιλοσόφους οὓς λαμβάνει ὡς ὁδηγούς του. Λοιπὸν ὁ Ῥασίν, ὁ Κορνήλιος, ὁ Αἰφονταίν, ὁ Βουαλώ, ὁ Σαικεσπεῖρος, ὁ Σίλλερ ἀνεδείχθησαν ποιηταὶ διότι ἔπασχον τὴν ὑποκειμενικὴν νόσον, διότι ἦσαν θρησκομανεῖς ἢ διότι ἀμφέβαλλον καὶ δὲν ἐπίστευον; Καὶ αὐτοῦ τοῦ Βολταίρου, τοῦ Γαίτου, τοῦ Βύρωνος, τοῦ Βερανζέρου, δὲν ἔχουσι ποιητικὴν ἀξίαν τὰ τόσα καὶ τόσα ἔργα ἐν οἷς οὐδεμίαν ἀπιστίαν ἢ θρησκευτικὴν ἀμφιβολίαν ἐκφράζεται; Ὁ Δαυὶδ οὔτε ἀντικειμενικός, δηλαδή ἐποποιός, ἦτον, καὶ διεφλέγετο ὑπὸ πίστεως εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅμως ἦτον ὑψιστος ποιητής. Ὁ Γουλιέλμος Τέλλος, ὁ Βαλλενστέιν τοῦ Σιλλέρου, ὁ Τάσσο, ἡ Ἰριγένεια τοῦ Γαίτου οὔτε ἐποποιῶν εἰσὶν, οὔτε δράματα τὴν θρησκείαν ὑμνοῦντα ἢ πρὸς αὐτὴν ἀμφιβολίας ἐκφράζοντα, καὶ ὅμως, ὡς παμπληθέστατα ἄλλα προϊόντα τῆς Μούσης, εἰσὶν ἔργα ὑψίστης καὶ γνησιοτάτης ποιήσεως.

Μοὶ μένει εἰσέτι ἡ ultima ratio τοῦ κ. Ροῖδου, ἡ κατὰ δίκην τοῦ πάντων τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ποιητῶν. Εἰς ταύτην δὲν ἔχω τί ν' ἀντιτάξω, διότι εἴπερ τις καὶ ἄλλη, αὕτη μάλιστα ἐστὶν αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὑποκειμενικὴ, καὶ μοὶ ἐνθυμίζει μικρὸν ἀνέκδοτον τοῦ εὐφροστάτου ποτὲ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ κ. Σουάρτου. Ὅτε διῆλθε διὰ τῆς Σύρου ἐπὶ τῆς μακρῆς του τελευταίας ὁδοιπορίας, καθ' ἣν, παρχλύτος ὢν περιέπλευσε πᾶσαν τὴν γῆν, τυχὼν ἐκεῖ, ἀνῆλθον εἰς τὸ ἀτμόπλοον του νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, καὶ μεταξὺ ἄλλων τῶ παρουσίασα τὸν τότε παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ αὐλῇ πρέσβυν τῆς Ἰταλίας. Ὁ πρέσβυς, μὴ ἠξεύρων τὴν Ἀγγλικήν, ἀπετείνετο γαλλιστὶ πρὸς τὸν κ. Σουάρτον, καὶ ἐγὼ ἡρμήνευον τοὺς λόγους του. «Εἰπέτε τῷ κ. πρέσβει, μοὶ εἶπεν ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Συμπολιτείας, ὅτι περίεργον μοὶ φαίνεται Εὐρωπαϊκὸς διπλωμάτης νὰ μὴ ἠξεύρῃ διόλου τὴν Γαλλικὴν!—Ἀλλὰ πῶς; . . . ἀνέκραξεν ὁ πρέσβυς—Ἰδοὺ τόση ὥρα ὅπου τὸν ἀκούω, καὶ δὲν ἐννοῶ οὐδὲ λέξιν τῶν Γαλλικῶν του». Ἡ αἰτία ὅμως ἦτον ὅτι ὁ κ. Σουάρτος δὲν ἠξεύρε Γαλλικά!

Ἄλλ' ἀπατῶμαι εἰς τὸν κ. Ροῖδην ἔχω ν' ἀντιτάξω τὸν... κ. Ροῖδην αὐτόν. Δὲν ἠξεύρω ἀπὸ τίνος ἐποχῆς θέλει, ἐπὶ τῇ βίβει τῶν φιλοσοφημάτων, νὰ χρονολογήσῃ τὴν ποιητικὴν στεῖρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ, κατὰ μὲν τὴν προτεραίαν τῆς Ἐπικναστάσεως εὐρίσκει ποιητάς, πλὴν τῶν κλεφτῶν, τὸν Χρηστόπουλον, καὶ δὴ καὶ αὐτὸν τὸν Βιλλαρῆν, αὐτὸν χαριτόβρυτον, πρὸς ὃν οὐδ' οἱ καλοὶ λυρικοὶ δύνανται νὰ συγκριθῶσιν, εἰς ὃν οὐδὲ λέξις δύναται νὰ προστεθῇ ἢ ν' ἀφαιρεθῇ.» Ὑποκειμενικὴ κρίσις πρὸς ταύτην δὲν ἐρίζομεν. Μετὰ δὲ τὴν Ἐπικναστάσιν εὐρίσκει τὸν Σολομὸν, τὸν Βαλαωρίτην καὶ τὸν Παράσχον· δηλαδή ἐντὸς δύο γενεῶν ἔχει πέντε οὓς ἀναγνωρίζει ὡς ποιητάς, καὶ δὲν εὐχαριστεῖται; Δὲν τῷ φαίνεται ἱκανὴ αὕτη ἡ γονιμότης ἵνα

μὴ καταδικάσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς πεζολογίαν ἀνίατον ; Καὶ μόνος ὁ Σολωμός, ὁ Βαλκωρίτης καὶ ὁ Βηλλάρδας ἂν ἐπιπλέωσι μετὰ τῶν ναυαγίων τῆς κριτικῆς καταιγίδος τοῦ, καὶ αὐτοὶ εἰς ἥττον ἀπαιτητικὸν κριτὴν θὰ ἤρκουν ἵνα δείξωσιν ὅτι δὲν ἐσβέσθη ἐξ ἐλοκλήρου ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀκτὶς τῆς ποιήσεως, ὡς ἀνέλαβε ν' ἀποδείξῃ.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ποιητῶν, τοῦ Ζαλοκώστικ φερ' εἶπεῖν, ὅτι τὰ καλλιπεσίστατα καὶ πλήρη τόνου καὶ χάριτος ποιήματα αὐτοῦ εἰσὶ «χοιράδες, ἀπλὴ τυμπανοκρουσία, παρχάξις λέξεων ἄνευ ἐννοίας, παιδαριώδης καὶ ἀναξίς λογικοῦ ὄντος», τοῦ Βερναρδάκη, τοῦ Ὀρφανίδου, τοῦ Μαρκοῦ, κτλ. κτλ., οὓς θεωρεῖ ἀπλοῦς στρατιώτας τῆς φάλαγγος, καὶ τούτους οὐχὶ ἀξιωμαχοῦς, διαφωνῶ ἐντελῶς πρὸς τὸν κριτικόν, καὶ τοῦτο δικιῶματι τῆς ἐμῆς ὑποκειμενικότητος. Ἀληθῶς ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουσι καὶ ἄλλας ἐργασίας, οἷον ὁ Ζαλοκώστικς ἦν λογιστής, ὁ Ὀρφανίδης βοτανικὸς καὶ καθηγητής, ὁ Ἀφεντούλης καθηγητής καὶ ἱατρός, ὁ Βλάχος ὑπάλληλος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν μὲ πτοεῖ, ἐνθυμούμενον ὅτι καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἦτον στρατηγὸς συγχρόνως καὶ ποιητής, καὶ ὁ Βολταῖρος πλὴν ἄλλων ἱστορικὸς, φιλόσοφος καὶ φυσιολόγος, καὶ ὁ Γαίτης βοτανικὸς, φυσικὸς καὶ ὑπουργός, καὶ ὁ Δαυὶδ βασιλεύς.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ κριτικοῦ δὲν εἶναι ἀνεπιφύλακτος. Τοῦ κ. Βαλκωρίτου ἀναγνωρίζει τὴν ἀκμαίαν ἔμπνευσιν, τὸν πλοῦτον τῆς φαντασίας, ἀλλὰ τὸν εὕρισκει «ῥωμαντικόν, ἀδαμαντοπώλην σμαράγδων καὶ ἀμεθύτων, παρθένον δάσος εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων»· εἰς δὲ τὸν Ἀχιλλέα Παράσχον εὕρισκει μὲν τὴν τοῦ Σέλιγγ «ἔνορμον καὶ ἀσυρειδῆτον δραστηριότητα», καὶ θαυμάζει παρ' αὐτῷ τὰς ποιητικωτάτας μεταφοράς, τὰς εὐγλώττους ἀποστροφάς, τοῦ πάθους τὴν σφοδρότητα, τὰς κραυγὰς ἀληθῶς ἀλγούσης καρδίας· ἀλλ' εἰς τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἀπαντᾷ σύγχυσιν, χάσματα, ἀκαταστασίαν καὶ ἀνωμαλίαν. Καὶ ἐγὼ μὲν μακρὰν ἀπέχω οὕτω περὶ Παράσχου νὰ κρίνω. Ἀλλ' ἔστω, καὶ ὀρθῇ ἂν ἦτον ἡ κρίσις, ἐρωτῶ δὺν τινὰ· πρῶτον ἂν ὁ κ. Ραΐδης θεωρῇ τὸν Πίνδαρον πρότυπον ὁμιλότητος καὶ ἂν διὰ τὴν «ἀκαταστασίαν» τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐμπνεύσεών του» ἀρνεῖται καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ιδιότητα τοῦ ποιητοῦ, καὶ εἰς τὴν τότε Ἑλλάδα τὴν ποιητικὴν γονιμότητα· δεύτερον, ἂν ὑποθεθῶσι τὰ προσκαπτόμενα ἐλαττώματα ἀκαταστασίας εἰς τὰ ποιήματα τοῦ κ. Παράσχου, εἶναι αἰτία αὐτῆς ἡ ἑλλειψὶς ὑποκειμενικότητος ἢ ποιητικότητος ἐκ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος ; Κατὰ τί κωλύει ἡ Ἑλλὰς τὸν κ. Παράσχον νὰ διορθώσῃ τὸ ὑποτιθέμενον αὐτοῦ ἐλάττωμα ; Ὁ δὲ κ. Βαλκωρίτης δὲν εἶναι ἄρα ποιητὴς διότι αἱ ποιήσεις τοῦ δύνανται «νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς ᾠδὰς τοῦ Βίκτωρος Οὕγου,» διότι «εἶναι ῥωμαντικὸς» ; Ἀλλ' ἰδοὺ ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς τοῦ πᾶσχει τὴν νόσον τοῦ αἰῶνος, τὸ γνῶρισμα τῆς συγχρόνου ποιή-

σεως· ὁ Ἀλῆ πάσας τοῦ ἀμφιβάλλει καὶ φιλοσοφεῖ. Τοῦτο, κατὰ τὸν κ. Ροΐδην, δὲν εἶναι ἡ ποιήσις τοῦ 19' αἰῶνος;

Διὰ τούτων δὲν λέγω ὅτι καὶ οἱ ποιηταὶ οὗτοι ἢ καὶ πᾶς ἄλλος ἐν Ἑλλάδι, εἰσὶν ἄφθογοι, καὶ, δίκην τοῦ ἁγίου Πατρὸς, ἀναμάρτητοι ὡς καὶ ὀλίγιστοί εἰσι τοιοῦτοι πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Εἰς τοῦτο μάλιστα συνίσταται ἡ ὀρθὴ κριτικὴ, εἰς τὸ ν' ἀνευρίσκῃ ὀλιγώτερον εἰς τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας, πρὸς ὃ ἀμβλυώτομεν οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς ὃ καὶ οἱ εὐφυέστεροι πολλάκις πλανῶνται, ἢ εἰς τὸ λεπτόν τοῦ κριτικοῦ αἴσθημα, καὶ εἰς τοὺς κανόνας οὓς ἀποκαλύπτει ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ πεῖρα κυροῖ, τὰ στίγματα ὅσα ἐνυπάρχουσιν εἰς τὰ φιλολογικὰ καλλιτεχνήματα, πρὸς ἐπικνώρωσιν, ἢ ἐπιδέχωνται, ἢ πρὸς ἀποφυγὴν μιμήσεως. Περὶ ἡμῖν μάλιστα ὁ θέλων νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἄχαρι ἔργον τοῦ κριτικοῦ, ἔχει τὸ στάδιον εὐρύτερον ἢ ἀλλαχοῦ διότι οὐδαμῶς ἴσως ὑπάρχουσι τόσοι οἱ θρασυτάτῳ ποδὶ καὶ ἀδιστάκτως ἀναρρίχώμενοι τὰς ἀνοδίας τοῦ Περνασσοῦ, χωρὶς, οὐχὶ τῆς ποιήσεως τοὺς κανόνας νὰ σπουδάζωσιν, οὐδὲ νὰ ὑποπτεύωσιν, οἷους διδάσκουσιν αὐτοὺς τὰ ἄριστα παραδείγματα, στηριζόμενα ἐπὶ τῆς ὀρθῆς διαγνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πρέποντος, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τοὺς τῆς στιχουργίας καὶ αὐτοὺς τοὺς τῆς γραμμαικῆς. Τούτους νὰ ἐλέγχῃ, νὰ καθοδηγῇ ἂν εἶναι δεκτικοὶ βελτιώσεως, νὰ μαστίζῃ ἂν υπεραίρωνται, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἔργον, τοῦτο τὸ δικαίωμα τοῦ κριτικοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὰ ἀληθῆ ἢ ὑποτιθέμενα ἐλαττώματά τινων νὰ ἀρνῆται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐφ' ἣ πάντοτε ἐνεκαυχήθη ποιητικὴν αὐτῆς γονιμότητα.

Ταῦτα φρονῶ, ὡς προχείρως καὶ ἀπαρασκευῶς δύναμαι νὰ σοὶ τὸ ἐκθέσω. Ἀποκρούω τοὺς ἀπελπιστικoὺς δυσχυρισμοὺς τοῦ κ. Ροΐδου.

Σὺ δ' ἔρρωσο, μὴ παύου γράφων πρὸς τιμὴν τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὴ παύου μελετῶν, ἵνα γράφῃς ἄξια σοῦ καὶ αὐτῆς.

Ἐν Βερολίνῳ τῇ 15[27 Νοεμβρίου 1877.

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 9.

Cuniculus — κόνικλος (Πρβ. § 3, σελ. 659).

Τῆς συγκοπῆς, καθ' ἣν τὸ τετρασύλλαβον ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ ὀνομαζομένη *cuniculus* ἐλληνιστὶ ἐκφερόμενον γίνεται τρισύλλαβον κόνικλος ἢ κύνικλος ἢ κούρικλος, πολλὰ ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν παραδείγματα, οἷον·